

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/339507813>

YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMUSAL MALİYETİ PUBLIC COST OF HIGHER EDUCATION

Conference Paper · February 2020

CITATIONS

0

READS

364

11 authors, including:

Osman Kavak

Mardin Artuklu Üniversitesi

10 PUBLICATIONS 11 CITATIONS

SEE PROFILE

Öğr. Gör. Dr. Necmi Aytan

T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi

127 PUBLICATIONS 169 CITATIONS

SEE PROFILE

Filiz Gölpek

Hasan Kalyoncu University

36 PUBLICATIONS 81 CITATIONS

SEE PROFILE

YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMUSAL MALİYETİ
PUBLIC COST OF HIGHER EDUCATION

Osman KAVAK

Öğr. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü, osmankavak47@gmail.com

Filiz GÖLPEK

Doç. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İİSBF, İktisat Bölümü, filiz.golpek@hku.edu.tr

ÖZET

Yükseköğretimin finansmanı hakkında yerleşik düşünce, eğitim hizmetlerinin kamusal olduğu ve bu hizmetlerin kamu kaynaklarınca desteklenmesi yönündedir. Ancak bu durum, yükseköğretim finansmanı üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı alanlardan biri haline getirmiştir. Eğitimdeki bu tartışmaların temelini, kıt olan kaynakların varlığında alternatif yatırım alanları karşısında eğitim için önemli miktarlarda kaynakların kullanılması oluşturur. Eğitim finansmanının kamusal kaynaklardan karşılanması bazı gerekçelere dayandırılır. Bu gerekçeler, küçüklerin korunması, ortak değerler arayışı, eksik bilgilenme, fırsat eşitliği, demokrasiye ilişkin gerekçeler, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi ve tahsis etkinliğinin sağlanmasıdır. Tahsis etkinliğinin sağlanması gerekçesi ile yükseköğretim harcamalarının kamusal kaynaklardan karşılanması beklenen sonucu vermez. Böyle bir sonuç, yükseköğretimin kamusal maliyetini belirleyebilmek için önce bu finansmanın dayanağını oluşturan yasal çerçeveyi tanımak, daha sonra da bu çerçeveyi oluşturan niceliksel yeterliliğini değerlendirmek gerektiğini açıkça gösterir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yükseköğretimin kamusal maliyetini, yükseköğretime tahsis edilen kamu kaynaklarını OECD ortalaması verileri ile bir karşılaştırma yaparak değerlendirmektir. Bu değerlendirmeden elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretimde kamu kaynaklarının GSYH’ya oranı %2 ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Böyle bir bulgu, Türkiye’de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğunu açıkça gösterir.

Anahtar kelimeler: Yükseköğretim finansmanı, kamusal maliyet, tahsis etkinliği, eğitim ekonomisi.

ABSTRACT

The established thought about the financing of higher education is that education services are public and these services are supported by public resources. However, this situation has made it one of the areas where intensive discussions on higher education finance are held. The basis of these discussions in education is the use of significant amounts of education for alternative investment areas in the presence of scarce resources. Funding of education from public sources is based on some reasons. These reasons are protection of minors, seeking common values, inadequate information, equality of opportunity, justifications for democracy, the effect of education on economic growth and ensuring allocative efficiency. Higher education expenditures do not give the expected result from public sources due to ensuring allocation efficiency. Such a result clearly shows that in order to determine the public cost of higher

education, it is necessary to first recognize the legal framework that underlies this funding, and then evaluate the quantitative adequacy that constitutes this framework.

The purpose of this research, the cost of public higher education in Turkey, higher education is to make a comparison with allocated public is to evaluate the OECD assessment charts. According to the findings obtained from this evaluation, about 4 times the cost of a student in the public education level of the students enrolled in higher education in Turkey. The ratio of public resources to GDP in higher education is 2% and twice the OECD average. Such a finding, the public cost of higher education in Turkey clearly shows that more than any other level of education.

Keywords: Higher education financing, public cost, allocation efficiency, education economy.

1. GİRİŞ

Birçok ülkede kamu kesimi kaynakları önemli ölçüde yükseköğretime yönlendirilir ve kamu bütçesinden giderek daha çok kaynak tahsis edilir. Ancak yaşanan iktisadi krizler, kamu bütçelerinden giderek daha az kaynak tahsis edilmesi, kamu kaynaklarının yanında özel kaynakların yükseköğretime yönelmesini zorunlu hale getirir. Buna rağmen hala, kamusal kaynaklar toplam eğitim harcamaları içinde önemli orana sahiptir (Karaarslan, 2005; Gölpek ve Kavak, 2019).

Eğitim finansmanının kamusal kaynaklardan karşılanması bazı gerekçelere dayandırılır. Bu gerekçeler, küçüklerin korunması, ortak değerler arayışı, eksik bilgilenme, fırsat eşitliği, demokrasiye ilişkin gerekçeler, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi ve tahsis etkinliğinin sağlanmasıdır. Tahsis etkinliğinin sağlanması gerekçesi ile yükseköğretim harcamalarının kamusal kaynaklardan karşılanması beklenen sonucu vermez. Böyle bir sonuç, yükseköğretimin kamusal maliyetini belirleyebilmek için önce bu finansmanın dayanağını oluşturan yasal çerçeveyi tanımak, daha sonra da bu çerçeveyi oluşturan niceliksel yeterliliği değerlendirmek gerektiğini açıkça gösterir. Kamusal finansmanın yasal çerçevesini, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 26. maddesi, Çocuk Hakları sözleşmesi ve devletlerin anayasalarında yer alan çocukların eğitim hakkından yararlanması gerektiği ve bunun da güvence altına alınması oluşturur (Arabacı, 2011; Gölpek, 2014).

Kıt kaynaklar söz konusu olduğu için eğitim harcamaları, diğer ekonomik faaliyetlerle yoğun bir rekabet içindedir. Bu nedenle, kaynakların etkin biçimde kullanılması ve hangi eğitim kademesine daha fazla yatırım yapılacağı önem kazanır. Bu ise tahsis etkinliği sorunu yaratır. Birçok ülkede, yükseköğretim harcamaları özel kaynaklar ile karşılanmasına rağmen kamusal kaynaklar ağırlığı oluşturur. Kamu tarafından gerçekleştirilen eğitim harcamaları ülkelerin gelirleriyle ilgili bir durumdur (Gölpek, 2011; Gür ve diğerleri, 2018).

Bu araştırmanın amacı, OECD ülkelerinde ve Türkiye'de yükseköğretim harcamaları ile yükseköğretimin kamusal maliyeti arasındaki ilişkiyi kavramsal olarak analiz etmektir. Bu çerçevede, Türkiye ve OECD ülkelerinde eğitime ayrılan kamusal kaynakların GSYİH içindeki payı, kamu ve özel kesim harcamaların yükseköğretim seviyesinde harcamalar içindeki payı, her eğitim seviyesinde kamu ve özel harcamaların eğitim harcamalarına oranı, eğitim harcamalarının kamusal harcamalara oranı ve öğrenci başına yapılan harcamalar ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeden elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti, diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretime tahsis edilen kaynakların oranı GSYH'nın %2'si

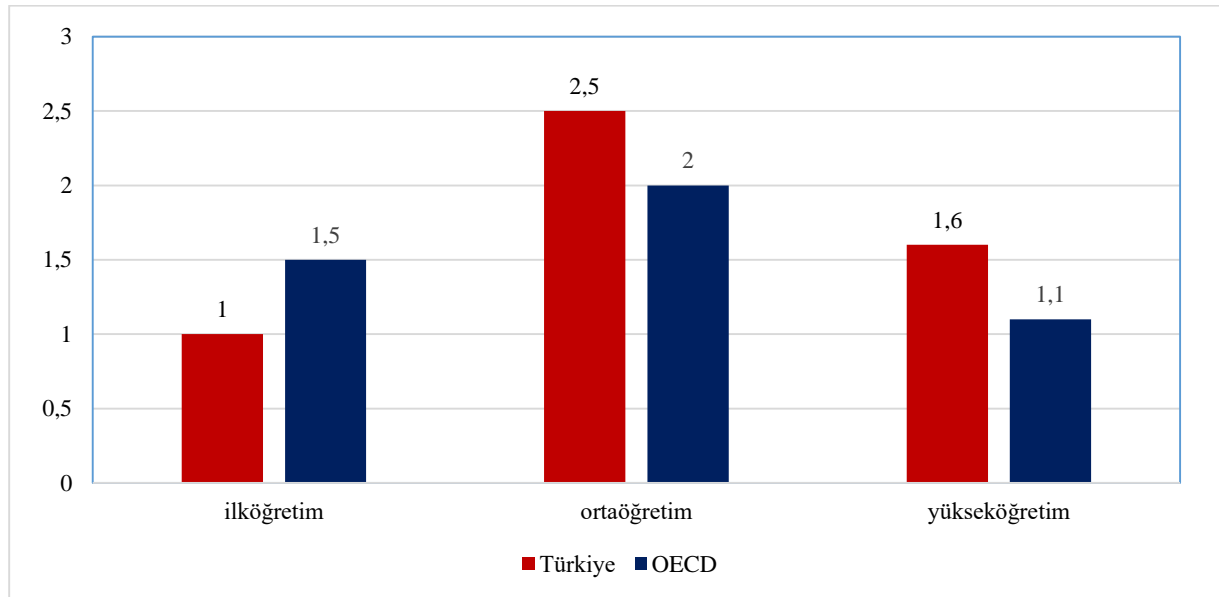
ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Buna göre, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğu söylenebilir.

2. YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMALARI

Genellikle eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri karşılıksız olarak sunulur. Ücret alınmaması veya bedelin marjinal maliyetin ($P < MC$) altında tutulması durumunda finansman, vergilerle sağlanacaktır. Ancak vergi ile finansmanda toplum tarafından katlanılan maliyet, her zaman, eğitim hizmetlerinden ücret karşılığı faydalanması nedeniyle ortaya çıkacak olan toplumsal maliyetten düşük olacaktır. Eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar, gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, ekonomik büyüme, kalkınma ve finansal istikrarın sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi nedeniyle yatırım harcaması olarak da görülebilir (Karakul, 2014).

Bir yatırım harcaması olarak görülen eğitime tahsis edilen kaynakların büyüklüğü ise, eğitim kademeleri, bu kademelerdeki öğrenci sayısı ve ülkelerin gelir seviyeleri gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Kaynak tahsisi, kıyaslanabilirliğin sağlanması açısından eğitim harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranı, kamusal harcamalar ile özel harcamaların toplam eğitim harcamalarına oranı, özel harcamalar içinde yer alan ailelere ait harcama oranı, eğitim seviyelerine ve her bir seviyedeki öğrenci başına yapılan harcamalar cinsinden ifade edilir (Altundemir, 2008; Gökteş, 2008).

Özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya ekonomilerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler sonrasında ülkeler eğitime yeni ek finansman kaynakları geliştirmek durumunda kalmış; bu durum eğitimin finansmanında aile ve şirketlere daha çok rol vermesine, yeni vergiler konulmasına ve özel okulların teşvik edilmesine neden olmuştur (Karakul, 2014). Çoğu ülkede, bilhassa yükseköğretim harcamaları, özel harcamalarla finanse edilse de kamu harcamaları ile finansman çoğunluğu oluşturur (Kurul, 2002; Gür ve diğerleri, 2018). Şekil 1 bu görüşü destekler niteliktedir.

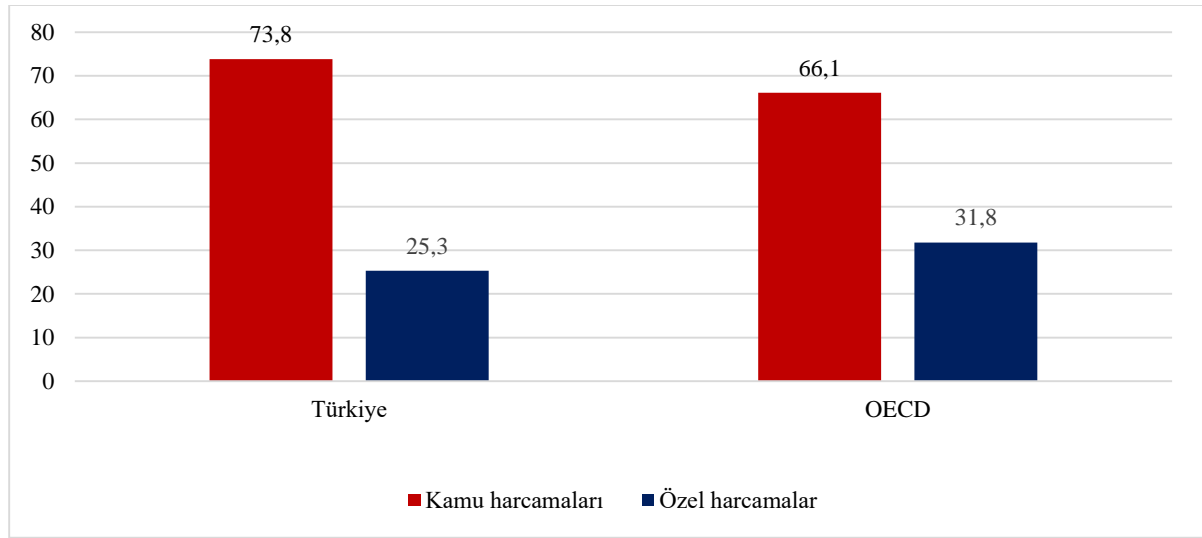

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C2.1'den derlenmiştir.

Şekil 1: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)

Şekil 1'e göre, OECD ülkelerinde GSYH'dan ilk ve orta öğretimde kamusal harcamaların oranı %3.5 (%1.5+%2) olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, yükseköğretimde %1,1'dir. Türkiye ise bu oran sırasıyla %3.5 (%1+%2.5) ve %1.6'dır. Yani, Türkiye ortaöğretim ve yükseköğretimde OECD ortalamasından daha fazla kamusal kaynak ayırmıştır.

Eğitim sonucunda yararlanması muhtemel öğrenci, işveren ve devlet olmak üzere üç kesimin ortaya çıkması beklenir (Akça, 2012). Eğitim hizmetleri yarı kamusal mal ve hizmetler olduğu için fayda elde edenler yararlanma karşılığında belli bir bedel öder. Ödenecek bedel malın piyasa fiyatı değil, siyasi otorite tarafından belirlenen bir değer olur. Bu değer, marjinal maliyetin altında da gerçekleşebilir (Nadaroğlu, 1996). Öğrenciler de elde edecekleri özel fayda nedeniyle, yükseköğretime girişin sınavla olduğu sistemde sınava hazırlık maliyeti ile yükseköğretim sürecindeki özel harcamalara katlanmak durumundadır. Özel harcamalar; öğrenim ücretleri, giyim, barınma, yemek, ulaşım, ders kitapları ve diğer ders araç gereçlerinin satın alımı için öğrenciler veya aileleri tarafından katlanılan maliyetlerden ve vazgeçilen kazançlardan oluşur (Gölpek, 2011). Şekil 2'de OECD ülkeleri ve Türkiye'de yükseköğretim seviyesinde kamu ve özel kesim harcamaları verilmiştir.

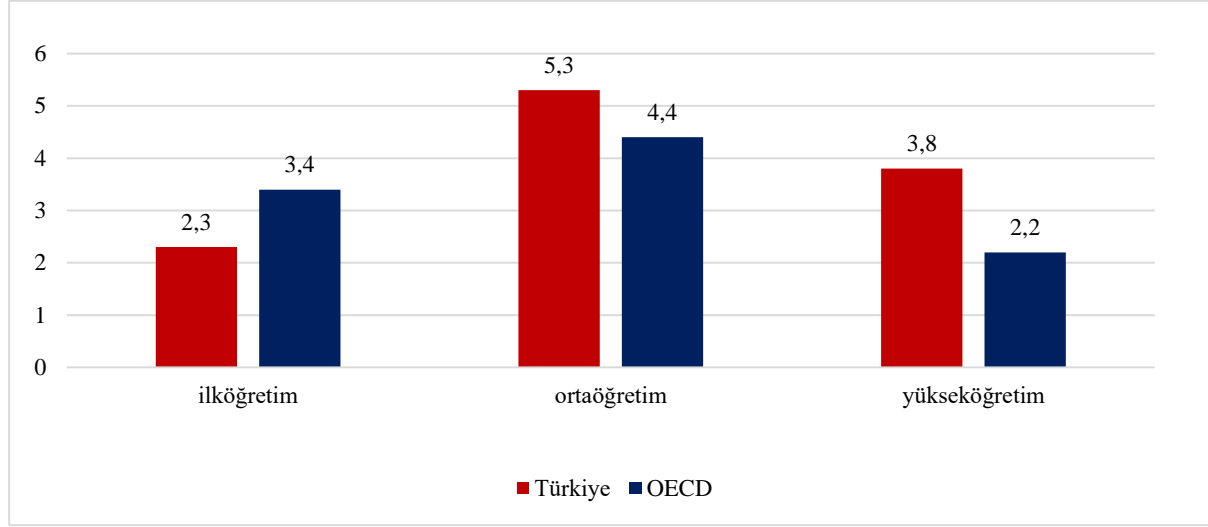
Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C.3. den derlenmiştir.

Şekil 2: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Seviyesinde Kamu ve Özel Harcamaların Oranı (%)

Şekil 2'ye göre, kamu harcamalarının özel harcamalara oranı OECD ülkelerinde 2 katı Türkiye'de yaklaşık 3 katıdır. OECD ülkelerinde yükseköğretimde özel harcamalar (%31.8) Türkiye'den daha yüksek (%25.3), Türkiye'de ise kamu harcamaları (%73.8) OECD ülkelerinden (%66.1) daha yüksektir.

Bilginin temel nitelik, eğitilmiş insanın beşeri sermaye olarak kabul edildiği ekonomik konjonktürde eğitim daha da önemli bir hal almıştır. Eğitimin hem bireysel ve sosyal, hem de iktisadi boyutunun olması, bu tür faaliyetlerin kamu kaynakları aracılığıyla üretilmesinin ve kontrol edilmesinin nedenlerini oluşturur. Gelişmekte olan ülkelerde, eğitim için ihtiyaç duyulan büyük kaynaklar kamu tarafından sağlanmakla birlikte yarı kamusal mal ve hizmet olarak ifade edilen eğitim faaliyetleri sonucunda bireylerde yarar sağlar. Bireyleri eğitimin yararından mahrum bırakmak mümkün olmamakla beraber, bu hizmetin etkin olarak yerine getirilmemesi halinde de toplumsal maliyetler artar (Karaarslan, 2005; Akça, 2012). Şekil

3'de OECD ülkeleri ve Türkiye'de her eğitim seviyesinde kamu kesimi harcamalarının oranı verilmiştir.

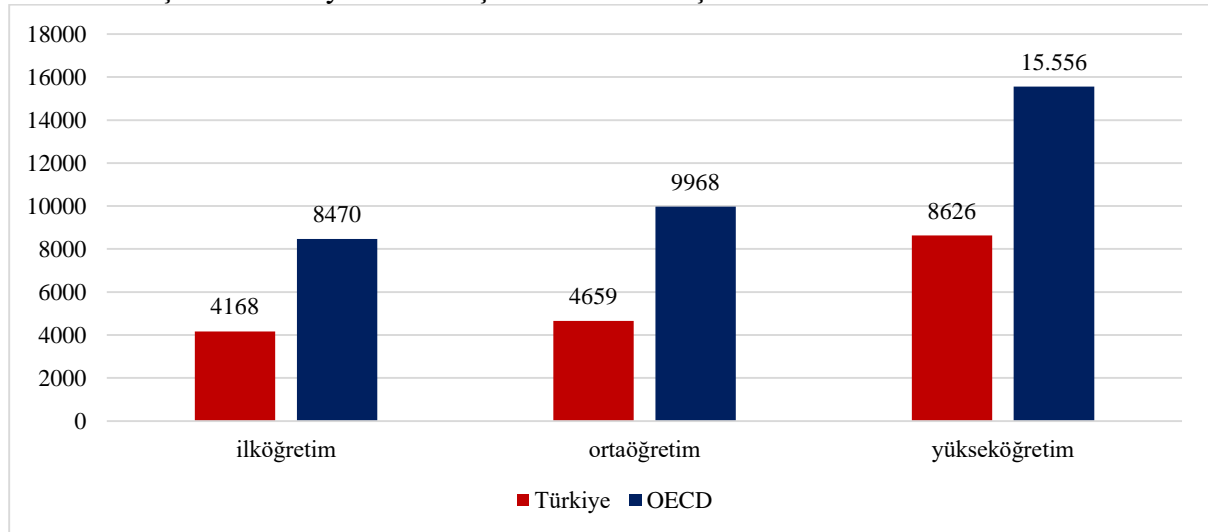

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C4.1'den derlenmiştir.

Şekil 3: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Her Eğitim Seviyesinde Toplam Kamu Harcamalarının Oranı (%)

Şekil 3'e göre, OECD ülkelerinde ilk ve orta öğretimde toplam kamu harcamalarının eğitim harcamalarına oranı %7.8 (%3.4 + %4.4) ve yükseköğretimde %2.2'dir. Türkiye'de ise bu oran, %7.6 (%2.3 + 5.3) ve %3.8'dir. Yani, Türkiye orta ve yükseköğretimde OECD ortalamasına göre daha fazla kamusal harcama yapmıştır.

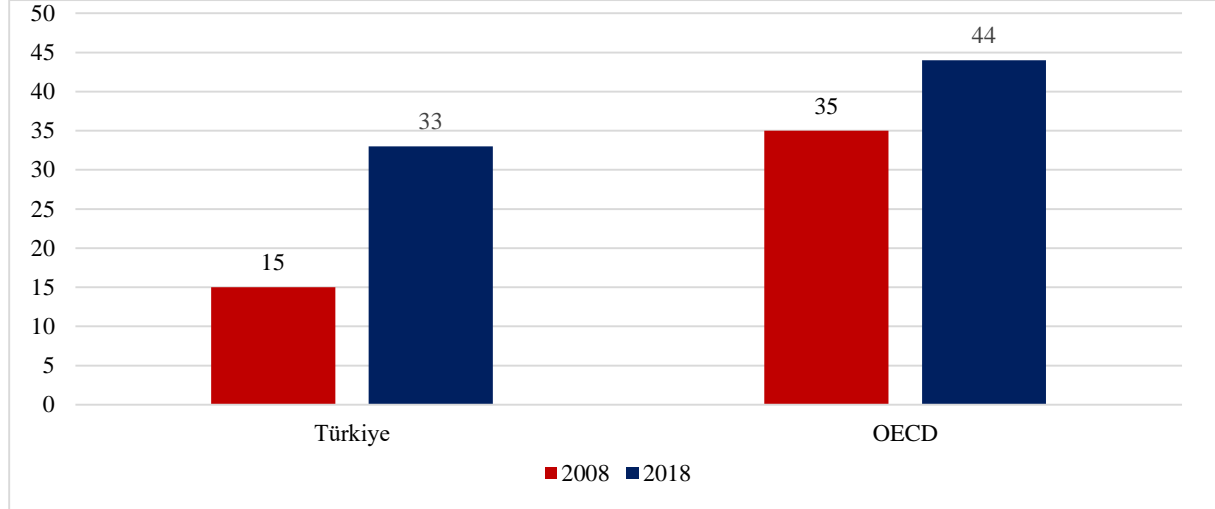
Ülkelerin GSYİH büyüklükleri, nüfusları, okullaşma oranları ve çeşitli seviyelerdeki öğrenci sayıları farklı olduğu için bu tür karşılaştırmalarda harcama GSYİH oranları yerine öğrenci başına harcama rakamlarının kullanılması çok daha anlamlı sonuçlar verecektir. Öğrenci başına yapılan (birim maliyet) harcamalar, karşılaştırmalar için faydalı bir ölçüdür. En yaygın kullanılan ölçüm, bir akademik yıla düşen toplam harcamayı, belli bir akademik seviyeye kayıtlı öğrenci sayısına bölerek hesaplanan öğrenci başına yıllık birim maliyettir (Coombs ve Hallak, 1994:103; Bulutoğlu, 1988). OECD ülkelerinde ve Türkiye'de öğrenci başına yapılan harcamalar Şekil 4 ve kayıt oranları Şekil 5'te verilmiştir.

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C1.1'den derlenmiştir.

Şekil 4: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına Yapılan Harcama (\$)

Şekil 4'e göre, OECD ülkelerinde yükseköğretimdeki bir öğrenciye ilköğretimdeki bir öğrenciden yaklaşık 2 katı, ortaöğretimdekinden de 1.5 katı kadar kamusal harcama yapılmıştır. Türkiye'de daha düşük düzeyde olmakla birlikte, yükseköğretimdeki bir öğrenciye diğerlerinin toplamı kadar yaklaşık 8.626 \$ (sırasıyla 4.168 \$ + 4.659 \$ = 8.827 \$) kamusal harcama yapılmıştır.

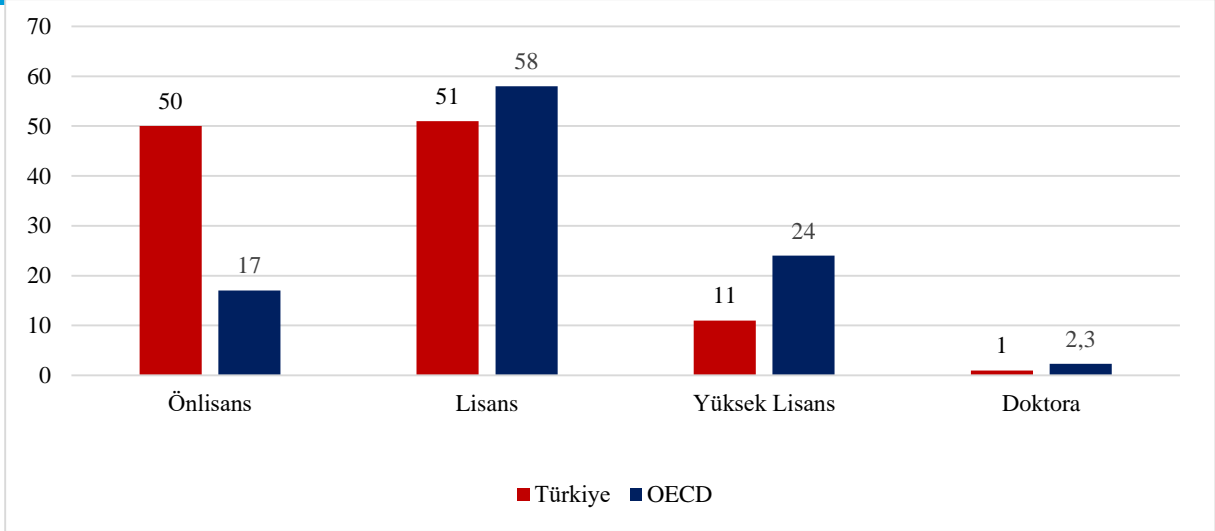
Kaynak: OECD (2019) Education at a glance. Table A.1.2'den derlenmiştir.

Şekil 5: 2008-2018 Dönemi Türkiye ve OECD Ülkelerinde 25-34 Yaş Grubundakilerin Yükseköğretime Kayıt Oranları (%)

Şekil 5'e göre, Türkiye'de 2008 yılındaki yükseköğretime kayıt oranı (%15) aynı yılın OECD ülkelerindeki kayıt oranının yarısı kadar iken (%35), 2018'de 2 kat artmıştır. Buna rağmen Türkiye OECD ortalamasının (%44) gerisindedir.

Şekil 4 ve şekil 5 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de kayıtlı öğrenci sayısı OECD ortalamasından daha fazla artmış, yükseköğretimde öğrenci başına kamusal harcamaların oranı diğerlerinden daha fazla gerçekleşmiştir. Böyle bir bulgu, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin yüksek olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'de uzun yıllardır yükseköğretimde üzerinde en çok tartışmaların yapıldığı üniversite giriş sistemidir. Bu tartışmaların en önemli nedenlerinden biri, yükseköğretimdeki yetersiz kapasite sorununun olması, üniversiteye giren öğrenci sayısının giremeyenlerden çok daha düşük olmasıdır. Arz-talep dengesi sağlanmadan sadece sistem üzerine yapılacak değişiklik tartışmalarının devam etmesine neden olacaktır. Yükseköğretime ilk defa girmesi beklenen bireylerin oranı, hayatının bir döneminde yükseköğretim programlarından birine girmesi beklenen nüfus oranını ifade eder. Bu oranlar, belirli bir yaş grubunda yükseköğretim seviyesine ilk defa kayıt yaptıran öğrenci sayısı ile o yaş grubundaki bütün nüfus verilerinin kullanılmasıyla hesaplanan bir olasılık değeridir. Bu değerler aynı zamanda yükseköğretimin erişilebilirliği ile yükseköğretim düzeyindeki bilgi ve becerilere sahip nüfus oranına ilişkin bir öngörü yapmayı sağlar (Murphy, 1993; Kozlu, 1996; Bademci, 2001).

Kaynak: TED (2019). Bir bakışta eğitim.

Şekil 6: 2017 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yükseköğretime İlk Kez Girmesi Beklenen Bireylerin Oranı (%)

Şekil 6'ya göre, 2017 yılında Türkiye'de ilk defa yükseköğretime girmesi beklenenlerin oranı, ön lisans %51, lisans %50, yüksek lisans %11 ve doktora %1'dir. Bu oranlar OECD ortalamasında ise, sırasıyla %17, %58, %24 ve %2.3'tür. Yani Türkiye'de ön lisans seviyesinde öğrenim görmesi beklenenlerin oranı (%50) OECD ortalamasından (%17) yüksek, yüksek lisans (%11) ve doktora (%24) seviyesinde ise düşüktür.

3. SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte toplumların karmaşık ihtiyaçları, ilköğretim, ortaöğretim seviyesindeki okullaşma oranlarının artması, dünya genelinde yükseköğretime olan talebi artırıcı bir etki yaratır. Bunun yanı sıra fırsat eşitliği, dışsallıklar, eksik rekabet piyasaları, küçüklerin korunması, eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi, yarı kamusal mal olarak ifade edilen yükseköğretimin kamu tarafından finanse edilmesinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır.

Ancak Türkiye'de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti, diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretime tahsis edilen kaynakların oranı GSYH'nın %2'si ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Böyle bir sonuç, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğunu açıkça gösterir.

KAYNAKLAR

- Akça, H. (2012).Yükseköğretimin finansmanı ve Türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 94-100.
- Altundemir, M. E. (2008). Eğitim harcamalarında Türkiye ve OECD ülkeleri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2): 51-70.
- Arabacı, İ. B. (2011). Türkiye’de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35): 100–112.
- Bademci, V. (2001). *Türkiye’deki okullar ne işe yarar? Türkiye’nin anomi, yabancılaşıma, ekonomik büyüme, demokratikleşme sorunlarına çözüm önerisi: Toplam kalite yönetimi temelli bir eğitimde yeniden yapılanma stratejisi* (2. Baskı). Ankara: Alp Yayınevi.
- Bulutoğlu, K. (1988). *Kamu ekonomisine giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Coombs, P. ve Hallak, J. (1994). *Bir sistem olarak eğitim: Eğitim ekonomisi* (Çev. Yüksel Kava ve Berrin Burgaz). Ankara: Pegem Yayınları
- Göktaş, Y. (2008). Yükseköğretimin sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerileri I: Öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (52): 141-156.
- Gölpek, F. (2011). Türkiye’de adalet ilkesi bakımından yükseköğretimde finansman politikası: Kim faydalanıyor? Kim ödüyor? *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3): 149-176.
- Gölpek, F. ve Kavak, O. (2019). Yükseköğretim talebi ve getirileri. Bil-Tek Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler Sempozyumu (s. 5-12). Ankara: Bil-Tek Yayınları.
- Gölpek, F.(2014). Rate of return to and price of higher education in Turkey: A case study of law faculty. *Education and Science*, 39(175): 172-182
- Gür, B., Çelik, Z. ve Yurdakul, S. (2018). Yükseköğretime bakış: İzleme ve değerlendirme raporu. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları. No: 84
- Karaarslan, E. (2005). Kamu kesimi eğitim harcamalarının analizi. *Maliye Dergisi*, 149(42): 36-73.
- Karakul, A. K. (2014). İran ve Türkiye’de eğitim finansmanının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Eylül (31): 67-87.
- Kozlu, C. (1996). *Türkiye mucizesi için vizyon arayışları ve Asya modelleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurul-Tural, N. (2002). *Eğitim finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Murphy, J. (1993). *Restructuring schools*. Cassell, London.
- Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- OECD (2019). Education at a glance. <http://www.oecd.org>
- TED (2019). *Bir bakışta eğitim*. Ankara: TED Yayınları